

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Методичні рекомендації

Видавництво
«Юридика»
2023

Авторський колектив:

Бідняк Ганна – доцент кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, к.ю.н., доцент;
Воликов Тарас – докторант Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, к.ю.н.;
Гаркуша Аліна – доцент кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, к.ю.н., доцент;
Єфімов Микола – професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, д.ю.н., професор;
Захарко Андрій – доцент кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, к.ю.н., доцент;
Коротяев Володимир – директор Дніпропетровського НДЕКЦ МВС, заслужений юрист України, к.ю.н., доцент;
Кривоуск Олександр – викладач кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, к.ю.н., доцент;
Обшалов Сергій – заступник директора Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, д.ю.н., доцент;
Пиріг Ігор – професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, д.ю.н., професор;
Плетенець Віктор – професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, д.ю.н., професор;
Павлова Наталя – доцент кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, к.ю.н., доцент;
Приловський Володимир – доцент кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, к.ю.н.;
Санаков Дмитро – завідувач кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, к.ю.н., доцент;
Чаплинський Костянтин – завідувач кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, д.ю.н./, професор

Рецензенти:

Юлія Черноус – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ;
Тетяна Ревякіна – перший заступник директора Дніпропетровського Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України;
Роман Кірін – доктор юридичних наук, доцент, головний судовий експерт Дніпропетровського Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України;
Андрій Мельниченко – кандидат юридичних наук, доцент, заступник начальника слідчого управління – начальник відділу розслідування злочинів, скоєних проти життя та здоров'я особи, СУ ГУНП в Дніпропетровській області

*Ухвалено до друку Науково-методичною радою
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
15 листопада 2023 року (протокол № 3)*

Особливості проведення огляду місця події в умовах збройного конфлікту : методичні рекомендації / С. В. Обшалов, Д. Б. Санаков, К. О. Чаплинський та ін. ; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. – 40 с.

ISBN 978-617-8182-15-1

У методичних рекомендаціях наведено алгоритм дій працівників Національної поліції під час проведення огляду місця події в умовах воєнного стану. Робота розрахована на працівників Національної поліції, науковців, викладачів, курсантів, студентів, слухачів, аспірантів і ад'юнктів закладів вищої освіти системи МВС України та інших юридичних закладів.

УДК [343.132+343.985]:341.31(072)(083.13)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1 КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	5
РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	9
2.1 Організація проведення огляду місця події	9
2.2 Особливості збирання доказів у кримінальних провадженнях щодо нападів (обстрілів) на цивільне населення та об'єкти цивільної інфраструктури.	18
2.3 Проведення огляду місця події після застосування окремих видів озброєння.	21
2.4 Особливості огляду будівель і споруд, що зазнали артилерійських обстрілів та бомбардувань.	23
ЛІТЕРАТУРА	29
ДОДАТКИ	31

ПЕРЕДМОВА

Збройні конфлікти та війни є глобальною проблемою сучасності, під час яких порушуються норми міжнародного гуманітарного права, порушуються законні свободи та права людини. Під час війни гине велика кількість не тільки військовослужбовців, а й мирних громадян, зростає чисельність біженців, посилюються соціальні проблеми у суспільстві.

Збройна агресія росії проти нашої країни супроводжується масованими бомбардуваннями та обстрілами об'єктів військової і цивільної інфраструктури, вчиняються масові умисні вбивства, розбої, грабежі і мародерства, згвалтування, здійснюється протизаконна депортація людей, арешти та переміщення цивільних осіб в віддалені регіони росії. Під час документування злочинних дій виявляються жахливі факти жорстокого катування цивільного населення, в тому числі жінок та дітей, літніх людей. Правоохоронні органи розслідують велику кількість злочинів агресії та воєнних злочинів, тисячі поранень і вбивств цивільного населення, значну кількість руйнувань об'єктів цивільної інфраструктури. Водночас, у районах активних бойових дій та на окупованих місцевостях продовжуються вчинення російськими солдатами злочинів, що стануть після звільнення цих територій предметом розгляду у вітчизняних та міжнародних судах.

Розслідування кримінальних правопорушень пов'язане із збиранням належних, достовірних та допустимих доказів. Основним способом їх збирання є провадження слідчих (розшукових) дій, серед яких однією з найбільш важливих є огляд. Таким чином, огляд ділянок місцевості, будівель і споруд, що зазнали руйнувань або пошкоджень у результаті артилерійських обстрілів чи бомбардувань є невід'ємною складовою кримінальних проваджень, а інформація, отримана під час огляду є вагомою при доказуванні воєнних злочинів.

РОЗДІЛ 1

КРИМІНАЛЬНІ

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ

В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Огляд місця події (далі – ОМП) це слідча (розшукова) дія (далі – СРД), що полягає у візуальному спостереженні та безпосередньому сприйнятті ознак матеріальних об'єктів з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення.

Встановлено, що залежно від об'єкту огляду кримінальне національне процесуальне законодавство передбачає такі види огляду: огляд місцевості, огляд приміщення, речей та документів (ч. 1 ст. 237 КПК), огляд місця події (ч. 3 ст. 214 КПК), огляд житла чи іншого володіння особи (ч. 2 ст. 237 КПК), огляд трупа (ст. 238 КПК), а також огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією (ст. 239 КПК).

Також ОМП є першопочатковою та невідкладною СРД, від оперативного та ефективного проведення якої суттєво залежить хід подальшого розслідування кримінального правопорушення. Загальні процесуальні вимоги проведення огляду, зокрема ОМП передбачені в ст.ст. 214, 237, 238 КПК.

Згідно ч. 1 ст. 237 КПК огляд проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення. У кожному випадку проведення огляду місця події повинна оцінюватися його доцільність та своєчасність, з урахуванням усіх обставин кримінального правопорушення, кримінального провадження, умов на час проведення огляду.

До загальних принципів огляду місця події можна віднести:

- своєчасність (невідкладність);
- об'єктивність та повнота;
- активність;
- методичність (планомірність, послідовність);
- застосування науково-технічних засобів;
- єдине керівництво.

Процесуальний порядок проведення огляду визначається в ст.ст. 237–239 КПК та полягає у такому. Огляд проводиться слідчим, дізнавачем або прокурором. Підставою проведення огляду житла чи іншого володіння особи є добровільна згода особи, яка володіє ними, або ухвала слідчого судді, а огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією, – постанова прокурора. Для участі в огляді можуть запрошуватися потерпілий, підозрюваний, захисник, законний представник, інші учасники кримінального провадження, зокрема, спеціаліст, який за дорученням слідчого або прокурора має право здійснювати вимірювання, фіксувати за допомогою технічних засобів, складати плани та схеми, виготовляти графічні зображення об'єктів, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати та вилучати об'єкти, які мають значення для кримінального провадження. Для огляду трупа обов'язково залучається як спеціаліст судово-медичний експерт, а у разі неможливості його своєчасного прибуття – лікар. Ексгумацію трупа здійснюють службові особи місцевого самоврядування за присутності судово-медичного експерта. Також слідчий або прокурор зобов'язані запросити не менше двох понятих для проведення огляду житла чи іншого володіння особи й огляду трупа, серед іншого пов'язаного з ексгумацією. Під час проведення огляду слідчий і прокурор мають право заборонити особам залишати місце огляду до його завершення та перешкоджати його проведенню. Виявлені під час огляду речі та документи, які мають значення для кримінального провадження чи є вилученими з обігу, підлягають огляду та вилученню. При цьому вони опечатуються та завіряються підписами осіб, які брали участь у проведенні цієї слідчої (розшукової) дії. У разі якщо огляд речей і документів на місці здійснити неможливо, або їх огляд пов'язано з ускладненнями, вони тимчасово опечатуються та зберігаються в такому вигляді до їх остаточного огляду.

Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» № 2201-IX від 14.04 2022 внесені зміни до ст. 615 КПК, які стосуються особливостей проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема і ОМП в умовах воєнного стану. Однак, при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з воєнним станом, ці умови зазнають серйозних викликів.

Проведення ОМП в умовах воєнного стану має свою специфіку, яка пов'язана з особливостями її підготовки та проведення,

фіксуванням його результатів, взаємодією між службами та підрозділами, використанням специфічної криміналістичної техніки та ін. В умовах збройної агресії російської федерації це питання набуває ще більшої актуальності, адже щоденно працівникам правоохоронних органів доводиться проводити масштабні огляди місць обстрілів та масових поховань. Ці дії пов'язані з кропіткою роботою, яка має виконуватися в умовах реального та потенційного ризику для життя та здоров'я її учасників. Від якості проведення ОМП залежить можливість притягнення винних осіб не тільки за національним законодавством, а й пов'язана з наданням доказів до Міжнародного кримінального суду.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК у невідкладних випадках до винесення дізнавачем, слідчим, прокурором постанови про початок досудового розслідування може бути проведений огляд місця події (постанова приймається невідкладно після завершення огляду).

Згідно з п. 4 ст. 223 КПК проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22-ї години до 6-ї години) не допускається за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного, а також крім здійснення кримінального провадження у порядку, встановленому ст. 615 цього Кодексу. Таким чином, в умовах військового стану заборона на проведення слідчих і розшукових дій з 22-ї години до 6-ї години анулюється.

Зміни також торкнулись проведення обшуку / огляду житла, інших володінь та обшуку особи. Під час дії воєнного стану залучення понятих до проведення слідчих (розшукових) дій може бути небезпечним або неможливим. У такій ситуації проведення обшуку та огляду житла, інших володінь або обшук особи може відбуватися без участі понятих. При цьому обов'язковою є фіксація проведення обшуку або огляду за допомогою технічних засобів – безперервного відеозапису. Спрощення процедури проведення обшуку та огляду володінь та обшуку осіб дозволяє фіксувати процесуальні дії у кримінальному провадженні з максимальним дотриманням правил безпеки під час воєнного стану. Адже безпека та життя кожної людини є найбільшою цінністю.

Слід зауважити, що відповідно до абзацу 2 п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК процесуальні дії під час кримінального провадження фіксуються у відповідних процесуальних документах, а також за допомогою

технічних засобів фіксування кримінального провадження, крім випадків, якщо фіксування за допомогою технічних засобів неможливе з технічних причин. Посилання на відповідні процесуальні документи вказує, що процесуальні дії фіксуються у загальновстановленому порядку, тобто відповідно до глави 5 КПК: у протоколі; на носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії. Згідно з ч. 2 ст. 104 КПК у випадку фіксування процесуальної дії під час досудового розслідування за допомогою технічних засобів про це зазначається у протоколі.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

2.1 Організація проведення огляду місця події

Огляд місця події проводиться у денний час доби відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства за умов, що територія імовірного обстрілу безпечна, та проводиться з дотриманням заходів особистої безпеки.

Дозволяється здійснювати огляд виключно після підтвердження відповідними спеціалістами - вибухотехніками чи саперами відсутності небезпечних вибухових пристроїв на території місця проведення огляду. Таке місце рекомендується одразу окреслити вказаному спеціалісту й отримати інформацію щодо безпечної зони та знешкоджених небезпечних предметів.

Склад слідчо-оперативної групи визначається з урахуванням:

- об'єкту, що є місцем події, зокрема: місце масового розстрілу цивільних громадян чи облаштоване приміщення катівні, колона чи скупчення розстріляних автомобілів, місце влучання снаряду ракетної артилерії або обстрілу, масового поховання цивільних осіб;
- меж огляду та ймовірної кількості слідів;
- способу вчинення злочину.

Для участі в огляді слідчий, прокурор формують слідчо-оперативну групу до складу якої можуть входити:

- працівники оперативних підрозділів;
- спеціалісти-криміналіст;
- спеціалісти-вибухотехніки чи сапери;
- спеціалістів із питань застосування військової авіації, ракетних військ та артилерії, які запрошуються з відповідних військових частин або органів військового управління для надання допомоги у визначенні ймовірних напрямів обстрілу, що призвели до загибелі чи поранення осіб або пошкодження чи знищення об'єктів,

встановлення типів озброєння, що використовувалося для здійснення обстрілів;

- судово-медичний експерт або лікар;
- оператор безпілотного літального апарату для дистанційного сприйняття оточуючої обстановки та в реальному часі з передачею її на землю;
- кінолог зі службово-пошуковою собакою.

Для участі в огляді за необхідності можуть залучатися й інші учасники:

- співробітники ДСНС;
- військові як місцеві провідники;
- фахівці з оцінювання вартості пошкодженого чи знищеного майна, встановлення його орієнтовної вартості;
- волонтери або співробітники моргу, які доставлятимуть трупи оглянутих осіб, та особи, які проводитимуть роботи із розкопування могил.

Правила безпеки під час огляду місця події:

- учасники огляду за необхідності забезпечуються індивідуальними засобами балістичного захисту (бронежилет, шолом), броньованими автомобілями тощо;
- спеціалісти-вибухотехніки або сапери попередньо мають дослідити місцевість або приміщення і за потреби знешкодити вибухові пристрої, інші вибухонебезпечні предмети та визначити безпечні зони.

Розпорядження і вказівки спеціалістів-вибухотехніків або саперів на місці події щодо безпечної поведінки при поводженні із вибуховими матеріалами, визначення небезпечних зон для людей є обов'язковими для виконання усіма громадянами та учасниками огляду.

Окремо потрібно звернути увагу на те, що для забезпечення безпеки членів слідчо-оперативної групи та запобігання можливим остаточним руйнуванням споруд і приміщень, пошкодженням внаслідок вибуху, під час їх огляду необхідно надавати перевагу застосуванню дистанційних засобів фото-, відеозйомки, зокрема, квадрокоптерів, особливо всередині масивних сховищ, ангарів тощо.

Першочергові дії учасників огляду після прибуття на місце події.

Після прибуття на місце події *спеціалісти-вибухотехніки або сапери* першочергово:

- уточнюють радіус зовнішньої небезпечної зони, надають рекомендації щодо його розширення відповідно до ймовірних зон ураження;

- визначають межі внутрішньої небезпечної зони, місця для розгортання пункту управління для виконання спеціальних вибухотехнічних робіт, зберігання табельних засобів ініціювання і вибухових речовин;

- визначають і узгоджують зі слідчим, прокурором доцільні маршрути підходу та відходу до місця події;

- проводять інструктаж із кінологами й іншими учасниками огляду, які задіяні у проведенні пошуку об'єктів, схожих на вибухові пристрої або речовини щодо особливостей дотримання заходів безпеки;

- організують і контролюють дії спеціалістів при проведенні пошуку вибухових речовин та пристроїв в спорудах, на місцевості, автотранспорті тощо;

- узгоджують безпосередньо на місці події зі слідчим, прокурором дії у разі зміни навколишньої обстановки з метою недопущення втрати слідів кримінального правопорушення;

- за результатами пошуку вибухових пристроїв та матеріалів або таких, що їх нагадують, складають акт перевірки об'єкта на наявність вибухових речовин, вибухових пристроїв або конструктивно-подібних до них об'єктів за встановленою формою та надають його слідчому, прокурору.

Слідчий, прокурор на місці події:

- здійснює єдине керівництво оглядом, відповідає за його проведення, об'єктивне та повне дослідження обстановки, фіксацію ходу і результатів слідчої (розшукової) дії. Йому підпорядковуються всі інші учасники огляду. Він визначає межі місця події, обирає метод проведення огляду, вилучає документи і речі, що мають значення для кримінального провадження;

- після проведення спеціалістом-вибухотехніком або сапером пошуку вибухових пристроїв і матеріалів, або таких, що їх нагадують та отримання інформації від нього про відсутність вибухонебезпечних матеріалів надає дозвіл на територію місця події інших учасників огляду;

- перед проведенням огляду необхідно забезпечити та відгородити територію, де було вчинено правопорушення, а також територію поблизу, що могла бути частиною місця події та містить будь-які докази, пов'язані зі злочином;

- забезпечує доступ на територію місця події виключно учасникам слідчо-оперативної групи та забороняє стороннім особам вхід до неї;

- разом із іншими учасниками проводить огляд місця події, а також за необхідністю інші слідчі (розшукові) дії;

- фіксує обстановку місця події, встановлює потерпілих, свідків, очевидців події, проводить їх допит або доручає його проведення іншому уповноваженому суб'єкту, виявляє докази, що свідчать про застосування заборонених засобів і методів ведення війни;

- має право заборонити будь-якій особі залишати місце огляду до його закінчення та вчинювати будь-які дії, що заважають проведенню слідчої (розшукової) дії;

- має зібрати всі релевантні речові докази, наприклад предмети зв'язування: мотузки, хомути, стяжки тощо; фрагменти куль, гільзи та переконатися у тому, що кожний речовий доказ запаковано в окрему упаковку, належним чином опечатано та підписано;

- має переконатися у тому, що кожний зібраний доказ звірено зі схемою місця злочину, а саме місце було чітко зафіксоване;

- повинен вести супровідну документацію щодо порядку переміщення усіх зібраних речових доказів, зазначаючи особу кожного, хто працює з доказом, причину отримання доказу, дату та час і подробиці про те, де і кому було його далі передано.

Працівник оперативного підрозділу:

- встановлює очевидців та свідків, потерпілих від учинення злочину, проводить їх опитування чи допити за дорученням слідчого;

- встановлює місця, з яких проводився обстріл об'єкту огляду під час огляду колони чи скупчення розстріляних автомобілів, місця обстрілу чи влучання снаряду ракетної артилерії;

- під час огляду місця масового розстрілу або поховання цивільних осіб, облаштованого приміщення катівні встановлюються дані близьких та рідних закатованих чи розстріляних осіб.

Під час допиту потерпілих та очевидців події з'ясовуються такі питання:

- дата, час та місце обстрілу;

- місце перебування особи під час обстрілу та її оточення;

- напрямок здійснення обстрілу, чи бачила особа або могла бачити місце розташування засобів ураження чи військової техніки, з яких здійснювався обстріл;

- які звуки (свист, гул тощо) чула особа перед обстрілом, що сповіщали про наближення удару;

- чи бачила особа вибух та може його описати;

- скільки було вибухів, як довго тривав обстріл, чи були між ними перерви;
- чи бачила особа пересування військової техніки, з якої могли провести обстріл (якщо так, то потрібно встановити точні дату та час, описати техніку, зокрема, її позначення та позначення осіб, які нею керували, перебували поблизу цієї техніки чи переміщувались разом із нею, а також характерні відмінності «свій-чужий» в одязі, а саме: білі пов'язки на руках та ногах, шеврони, мова, якою спілкувалися особи між собою, напрямок руху техніки);
- які об'єкти одержали пошкодження;
- чи заподіяні внаслідок обстрілу матеріальні збитки особі, якщо так, то в чому вони полягають, а також в яку суму їх можна оцінити;
- чи може особа надати правоустановчі документи, документи щодо вартості, технічну документацію на майно, яке знищене або зазнало пошкоджень;
- чи зазнала особа поранень або інших ушкоджень від обстрілу, яких саме;
- чи отримували поранення або загинули внаслідок обстрілу інші особи;
- чи присутні в особі осколки снарядів унаслідок обстрілу;
- чи наявні в особі медичні документи, складені за результатами її огляду після обстрілу внаслідок її поранення чи загибелі інших осіб;
- отримати в особі відомості про медичний заклад, де здійснювався огляд особи, яка отримала тілесні ушкодження;
- чи були розташовані поряд із місцем обстрілу об'єкти, які можуть бути військовими цілями (військові частини, підрозділи ЗСУ, блок-пости);
- чи наявні фото- та відеоматеріали обстрілу, а також наслідків обстрілу;
- чи зверталася особа до правоохоронних або інших державних органів щодо знищення майна;
- чи надає особа добровільну згоду на подальше використання наданих нею показань Міжнародному кримінальному суду в Європейському суді з прав людини, у Міжнародному суді ООН та в інших міжнародних судових інституціях (засвідчити окремим підписом або заявою).

Спеціаліст-криміналіст з використанням спеціальних знань та навичок, науково-технічних засобів і спеціального обладнання проводить:

- фотографування місця події та оточуючої обстановки, основних вузлів і окремих слідів злочину способами орієнтовної, оглядової, вузлової та детальної фотозйомки;
- відеозапис із використанням безпілотного літального апарату (БПЛА), яким дистанційно керує оператор, який носить окуляри або використовує екран для перегляду відео в реальному часі з камери, встановленої на дроні;
- відповідає за якісну фіксацію всієї слідової інформації;
- виготовляє фототаблицю до протоколу огляду місця події;
- проводить вимірювання;
- виявляє, фіксує, здійснює вилучення та пакування матеріальних об'єктів, які несуть на собі слідову інформацію вчиненого злочину;
- складає схеми, плани;
- надає консультації слідчому з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок;
- відповідає за якісну фіксацію всієї слідової інформації, повноту відображених про це даних у протоколі огляду та схемі, плані до нього. Зокрема, під час огляду колони або скупчення розстріляних автомобілів спеціаліст-криміналіст проводить вимірювання розташування автомобілів відносно постійних орієнтирів, слідів обстрілу на транспортних засобах (напряма, з якого вівся обстріл, локалізація слідів обстрілу на частинах автомобіля, їхній характер тощо).

Під час вилучення речових доказів потрібно дотримуватись наступних правил:

- одяг та інші невеликі речі мають бути вилучені в повному обсязі;
- із громіздких предметів робити вирізання (випилювання тощо) ділянки зі слідами треба так, щоби ці сліди не займали весь периметр ділянки;
- за неможливості вилучити в повному обсязі речовий доказ або його частину, підозрілу пляму потрібно зішкребти або стерти шматком марлі, зволоженої водою, марлю потім необхідно висушити при кімнатній температурі;
- вологі речові докази або сліди, які не засохли, мають бути висушені при кімнатній температурі;

- зберігати речові докази треба в паперових конвертах, пакунках.
- При огляді місця обстрілу або влучання снаряду ракетної артилерії:*
  - фотографує та фіксує вирву за допомогою компаса для визначення можливого напрямку стрільби;
  - вимірює за допомогою рулетки форму та розміри вирви;
  - знімає координати центра вирви за допомогою планшета, телефону чи навігатора та фіксує в списках координат із зазначенням номера фіксації;
  - складає масштабний план місця події (під час артилерійського обстрілу в масштабі 1:10 000, а під час ракетного удару – в масштабі 1:5000);
  - визначає координати знаходження залишків боєприпасів і фіксує їх в списках із зазначенням номера фіксації.

Під час огляду облаштованого приміщення катівні та місце масового розстрілу цивільних громадян:

- здійснює пошук, фіксацію та вилучення слідів біологічного походження (слідів крові, слідів інших виділень людини (слини, сечі тощо), волосся, шматочків тканин тіла), предмети зв'язування (хомути, стяжки, мотузки тощо), гільзи, фрагменти куль, ножі та інші предмети, що могли використовуватися як знаряддя катувань;
  - під час пошуку слідів крові: потрібно звертати увагу на можливість збереження слідів крові в «захованих місцях» (піднігтьових просторах на руках трупа, на краях кишень і рукавів одягу, у швах і під підкладкою, у щілинах підлоги, під плінтусами, у поглибленнях і місцях з'єднань деталей меблів, ручок дверей, водопровідних кранів, знарядь злочину, транспортних засобів тощо), на можливу зміну кольору плям крові, якщо вони розташовані на темному, строкатому тлі або заміті (чорнуватий, зеленуватий, жовтуватий кольори). Якщо слідів не виявлено під час огляду в яскравому сонячному або електричному світлі, але передбачається їхня присутність, то необхідно застосувати огляд у наскрізному світлі за допомогою лупи;
  - під час пошуку волосся, присутність якого передбачається на знаряддях злочину, одязі або тілі людини, транспортному засобі: варто звертати увагу на необхідність огляду з лупою, при яскравому світлі; обережно поводитися з волоссям, щоб запобігти його пошкодженню або втраті;
  - при виявленні шматочків тканин тіла: доцільно звертати увагу на необхідність (залежно від величини та мети дослідження)

або висушити шматочки тканини тіла при кімнатній температурі, або залити розчином формаліну, помістивши в склянку зі щільною кришкою.

У ході огляду місця масового поховання цивільних осіб:

- фіксує розташування місця масового поховання, встановлює його чіткі координати;
- здійснює заміри місця масового поховання (могил), глибини, на якій були поховані особи;
- фіксує ознаки об'єктів, у яких було поховано осіб (труни, пакети, простирадла);
- відбирає зразки та проби ґрунту з місця захоронення.

Спеціалісти з питань застосування ракетних військ та артилерії, а також військової авіації запрошуються від відповідних військових частин чи органів військового управління та залучаються до огляду місця події за необхідності визначення ймовірних напрямків ведення обстрілів, що призвели до загибелі чи поранення осіб та/або пошкодження (знищення) об'єктів, і встановлення типів озброєння, яке використовувалося для здійснення обстрілів. Такі спеціалісти залучаються до огляду місця обстрілу або влучання снаряду ракетної артилерії.

Судово-медичний експерт залучається для проведення огляду у разі наявності на місці події трупів загиблих осіб. Відповідно до ст. 238 КПК огляд трупа може здійснюватися разом з оглядом місця події та проводиться за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта. На підставі цієї норми до огляду скупчення розстріляних автомобілів або колони, місця влучання снаряду ракетної артилерії чи обстрілу, місця масового розстрілу цивільних осіб, місця масового поховання громадян, де виявлені трупи, залучається судово-медичний експерт, який має права й обов'язки спеціаліста, встановлені в ст.ст. 71, 72 КПК. Він надає консультації слідчому з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок у галузі судової медицини, зокрема встановлює:

- розташування та позу трупа;
- зовнішній вигляд його одягу та взуття;
- характер пошкодження одягу, наявність слідів, плям тощо;
- індивідуальні особливості частин тіла, їх ушкоджень інших слідів на тілі;

- особливості ложе трупа, предметів на ньому та безпосередньо біля нього.

Значну увагу приділяє встановленню ознак смерті, зокрема трупних змін та їх характеру: трупні плями, наявність і ступінь трупного залякання, а також виявленню загальних даних щодо особи трупа. Особлива увага приділяється виявленню наявності та характеру вогнепальних травм, встановлює кількість поранень, чи відповідають вони за локалізацією одне одному на одязі та тілі людини.

Під час огляду місця події складається протокол, у якому:

- відображають дату, час, GPS-координати, найменування населеного пункту, адресу, іншу прив'язаність до місцевості, погодні умови;

- зазначають наявність або відсутність на місці події воронки та їхні параметри: діаметр, глибина, матеріал, на якому утворилася воронка (грунт, асфальт, залізобетон, деревина тощо), її точні військові координати (відомості може надати запрошений спеціаліст із питань застосування озброєння), кут нахилу, прив'язаність її розташування до сторін світу;

- відображають масштаби та характер руйнувань: заглиблення у стіні чи інших предметах, руйнування скла у вікнах будівель і відстань цих вікон від місця вибуху;

- відображають сліди вибуху на предметах (наявність кіптяви, характер та інтенсивність її розподілу);

- зазначають залишки мін/снарядів/ракет, їхні довжину, діаметр, кут нахилу у воронці, координати та їхнє розташування відповідно до сторін світу тощо (із залученням спеціаліста з питань застосування ракетних військ та артилерії);

- зазначають втрати серед мирного населення (загиблі та поранені), знищені будівлі/об'єкти, пошкоджені будівлі/об'єкти;

- відображають наявність слідів, що свідчать про переміщення об'єктів (транспортних засобів, трупів, уламків) на місці події до початку огляду, координати та їхнє розташування відповідно до сторін світу;

- фіксують висновки за результатами обстеження місця обстрілу (дата і час обстрілу; напрямок, у якому здійснено обстріл; відстань, з якої здійснено обстріл; озброєння, яке використовувалося під час обстрілу, види бойових снарядів, калібр, кут, під яким вони увійшли в об'єкти чи грунт, та кількість використаних снарядів);

- зазначають координати усіх предметів, що підлягають огляду, та їхнє розташування відповідно до сторін світу (відомості може надати запрошений спеціаліст із питань застосування озброєння) тощо.

До протоколу огляду місця події додаються:

- фототаблиця, відеозапис із зазначенням часу та дати фіксації обстрілу, напрямку, з якого він здійснювався, фрагментів боєприпасів;

- відеозаписи, здійснені із використанням безпілотних летальних апаратів;

- схема обстрілу (вогнева позиція, з якої здійснювався обстріл, вид зброї, відстань, час обстрілу) з обов'язковою прив'язаністю до сторін світу, яку виготовляє спеціаліст із питань озброєння);

- пояснення спеціалістів (письмові), які брали участь у проведенні слідчої (розшукової) дії, та ін.

2.2 Особливості збирання доказів у кримінальних провадженнях щодо нападів (обстрілів) на цивільне населення та об'єкти цивільної інфраструктури

Організація виявлення, фіксації та збирання даних здійснюється за такими напрямками:

1. Детальне фіксування обстановки на місці події, руйнувань внаслідок обстрілу (бойових дій), встановлення розміру матеріальної шкоди внаслідок обстрілу (бойових дій), встановлення напрямку, з якого було здійснено обстріл відповідної території, за можливості місця позицій вогневих засобів ураження противника з прив'язкою до місцевості.

2. Встановлення свідків, з числа мирного населення та осіб, яким внаслідок обстрілу було спричинено шкоду.

3. Виявлення ознак які окремо або в сукупності можуть свідчити про використання заборонених засобів і методів ведення бойових дій. Фіксація наявності (або відсутності) в безпосередній близькості від місця події (обстрілу) об'єктів військового призначення та вибору супротивником способу ураження.

При вилученні речових доказів дотримуються наступних правил:

- за можливості з місця події необхідно вилучити всі предмети або їхні частини, на яких виявлено сліди кіптяви;

- з місця (епіцентру) вибуху збираються зразки ґрунту (у разі вибуху на ґрунті або при утворенні воронки від снаряду відбирається ґрунт із найглибшої частини воронки, найвищої та з відстані, не менше як 10 метрів від воронки для порівняння, причому кожний зразок ґрунту упаковується в спеціальну окрему тару);

- залишки бетону та/або штукатурки (у тому випадку, якщо вибух стався в приміщенні);

- деталі зі слідами оплавлення (у разі вибуху в автомобілі);

- зразки упаковуються до герметичних ємностей (скляні ємності, спеціальні поліетиленові пакети);

- виявлені вибухові речовини (якщо їх маса невелика), вилучаються повністю, в інших випадках – у зразках;

- крило стабілізатора ракети, снаряду;

- частини дронів-камікадзе (FPV-дрони) – безпілотних літальних апаратів з інтегрованою бойовою частиною; баражуючих боєприпасів;

- кожний об'єкт упаковується в окрему герметичну тару (скляні ємності, поліетиленові мішки тощо) з дотриманням вимог до транспортування вибухових речовин;

- вилучені холодна, вогнепальна зброя та боєприпаси зберігаються в спеціально відведених місцях підрозділів Національної поліції, Служби безпеки України, головних управлінь та управлінь Служби безпеки України після їхньої перевірки за допомогою інформаційних ресурсів єдиної інформаційної системи МВС України та дослідження державною спеціалізованою установою, що здійснює судово-експертну діяльність. За необхідності поміщення зразків боєприпасів, вогнепальної або холодної зброї до натурно-довідкових колекцій такі зразки за узгодженням із прокурором (процесуальним керівником у відповідному кримінальному провадженні) можуть зберігатися у державній спеціалізованій установі, що здійснює судово-експертну діяльність;

- вилучені зброя, бойові припаси, військове спорядження, що закріплені за військовими частинами, органами та підрозділами ЗСУ, інших військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення, інших державних органів, військовослужбовці та співробітники яким законом надано право на зберігання та носіння табельної вогнепальної зброї і боєприпасів до неї, мають бути передані на зберігання за належністю, якщо такими діями не буде спричинено шкода для кримінального провадження;

- вибухові речовини, визнані речовими доказами направляються на зберігання на склади (арсенали, бази) ЗСУ чи відповідних державних підприємств, а отруйні речовини – на склади суб'єктів господарювання, які мають дозвіл на це та належні спеціальні умови для зберігання, за узгодженням з їхніми командирами (начальниками) та керівниками.

Якщо вилучені об'єкти мають великі габарити, то необхідно забезпечити наявність транспорту, який за параметрами може вмістити в себе речові докази.

На завершальному етапі огляду місця події слідчий, прокурор (у разі потреби) направляють запити:

- до ГШ ЗС України чи підпорядкованих органів військового управління, ГУР МОУ та СЗРУ;

- до ГШ ЗС України або підпорядкованих органів військового управління, штабу ООС, НГУ, ДПСУ, ГУР МОУ, СЗРУ і оперативних підрозділів СБУ та НПУ щодо надання інформації про розміщення на території обстріляного населеного пункту чи на околицях об'єктів, які могли бути військовими цілями (військові частини, підрозділи, блок-пости тощо);

- до ГШ ЗС України або підпорядкованих органів військового управління, штабу ООС, ДПСУ, ГУР МОУ, СЗРУ і оперативних підрозділів СБУ щодо надання наявної інформації і матеріалів про напад (обстріл), зокрема й стосовно фіксації артилерійськими підрозділами ЗСУ виходу боеприпасів, перехвату розвідувальними органами розмов військовослужбовців ЗСУ та інших військових формувань рф і незаконних збройних формувань, дислокації та назви підрозділів, які здійснили обстріли, можливих ідентифікованих осіб, які видавали накази обстрілу, тощо;

- до ГУР МОУ, СЗРУ, ДПСУ з метою встановлення керівного складу підрозділів ЗСУ та інших військових формувань рф і незаконних збройних формувань, які дислокуються у напрямку, з якого здійснено напад (обстріл).

2.3 Проведення огляду місця події після застосування окремих видів озброєння

При плануванні огляду слід враховувати, що в деяких модифікаціях сучасних реактивних систем залпового вогню, ракетних комплексів і крилатих ракет використовуються високотоксичні синтетичні рідини, залишки яких після детонації негативно впливають на навколишнє середовище та живі організми в зоні ураження.

Огляд епіцентру вибуху, а також залишків носія треба проводити із дотриманням усіх правил безпеки. Доцільно залучати до обстеження такого об'єкта інспектора-кінолога зі службовим собакою з метою пошуку вибухонебезпечних матеріалів. В разі, коли службова собака «взяла слід», слідчий повинен з'ясувати в інспектора-кінолога місце, де був взятий слід, та згодом відібрати зразки повітря із зазначеного місця.

Для огляду місця події визначаються внутрішній і зовнішній периметри. Внутрішній периметр – це відстань в зоні вибуху від епіцентру вирви до виявленого останнього осколку вибухового пристрою. Зовнішній периметр – це відстань від останнього виявленого осколку вибухового пристрою, з додаванням ще 50 % цієї відстані, незалежно від наслідків вибуху.

Огляд вирви слід розпочинати з епіцентру вибуху і кіптяви навкруг неї, потім провести заміри її діаметру, глибини та висоти гребню і відстані від центру до найближчих нерухомих орієнтирів. Ретельно оглянути металеві предмети, оплавлення, згинання і зломи вибухового характеру, у тому числі часток невикористаної вибухової речовини, її мікрослідів і різних домішок.

Необхідно взяти пробу ґрунту з дна вирви, бокових її поверхонь і гребню, а також води або рослинності для визначення виду застосованої вибухової речовини. Кожну пробу упакувати окремо в поліетиленові пакети, указати на бірках порядкові номери, місце і час вилучення речових доказів. Для подальшого порівняльного дослідження об'єктів зі слідами вибухової речовини взяти контрольні проби зразків ґрунту, пилу, снігу, води і рослинності із різних місць території, на якій були виявлені залишки вибухової речовини.

При виявленні осколків у будь-яких деталях, предметах, будівлях необхідно описати зміни, які трапились з ними у результаті попадання осколків, обережно вилучити їх, зафіксувавши глибину

їх проникнення. При можливості, відібрати фрагмент матеріалу з осколком.

Для встановлення залишків вибухового пристрою на оточуючих предметах, в першу чергу, досліджуються найбільш закопчені місця. Найкраще кіптяву вилучити разом із предметами або їх частинами, а також шляхом зшкрябування або змиву органічними розчинами.

Зіскоблення знімається обережно шпателем із м'якого матеріалу і переноситься в поліетиленові пакети, які слід пронумерувати.

Поверхню закіпчених предметів оброблюють марлевым тампоном, змоченим органічними розчинами (спиртом, ацетоном), зразок тампону прикладають в якості контрольного.

При виявленні об'єкта, який схожий на вибухонебезпечний предмет, проводиться детальний опис, фотографування чи відеозапис його зовнішнього вигляду. До відомостей, які підлягають з'ясуванню відносяться: зовнішній вигляд, габарити, колір самого предмета та інші специфічні ознаки.

До протоколу огляду місця події обов'язково долучається схема території вибуху та фотознімки (панорамний, вузловий і детальний). Зафіксовані на місці події речові докази послідовно нумеруються і вказуються на схемі та детальних знімках. Така послідовність відображається в протоколі огляду і в подальшому полегшує проведення експертних досліджень.

За можливості відбору зразків для дослідження, враховуючи високий ступінь випаровування синтетичних складових такого типу пального, рекомендується зробити це одразу після отримання дозволу спеціаліста. Категорично забороняється їх транспортування у закритих кузовах пасажирських автотранспортних засобів. Особливо велика концентрація може бути виявлена у гребні воронки, у частині, похідній по напрямку падіння засобу ураження. Зразки ґрунту потрібно упаковувати в герметичні пакети, що унеможливить випаровування хімічних сполук або висипання самих зразків.

У випадку неможливості вилучення решток засобу ураження (через їх масивність, можливу детонацію або загорання, ризик їх транспортування і рішення спеціалістів-вибухотехників про їх знищення на місці) рекомендується проведення фотофіксації за допомогою стереофотозйомки або трьохвимірної 3D-зйомки.

2.4 Особливості огляду будівель і споруд, що зазнали артилерійських обстрілів та бомбардувань

Огляд будівель і споруд, які зазнали артилерійських обстрілів та бомбардувань, містить в собі небезпеку через ризик подальшого руйнування будівельних конструкцій, можливої наявності на місці огляду вибухонебезпечних предметів, радіоактивних, хімічних речовин та їх залишків.

Тому, огляд пошкоджених об'єктів здійснюється на територіях, на яких відсутні або завершено активні фази бойових дій, після виконання комплексу підготовчих заходів у складі невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії РФ, пов'язаних із пошкодженням будівель та споруд, а саме:

- після проведення обстеження (розмінування) та виконання піротехнічних робіт, пов'язаних із знешкодженням виявлених вибухонебезпечних предметів, із залученням підрозділів ДСНС, Національної поліції, а також за необхідності – підрозділів ЗСУ та СБУ;

- після виконання робіт з первинного демонтажу частин об'єктів або його окремих конструктивних елементів (у разі потреби) з метою забезпечення доступу до пошкоджених об'єктів сил цивільного захисту для проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт.

До того ж, пріоритетним є виконання робіт з пошуку постраждалих та загиблих відповідними фахівцями, та надання їм допомоги.

Під час ліквідації наслідків події, не слід виключати можливість вибухів вторинних вибухових пристроїв, вибухонебезпечних фрагментів, що залишилися після вибуху боєприпасів, природного газу, паливно-мастильних матеріалів, враження електричним струмом. Тому, важливою задачею фахівців вибухотехнічних та рятувальних служб є перевірка наявності на об'єкті похідних (вторинних) вибухових пристроїв та фрагментів, що не вибухнули після основного вибуху. Такі дії забезпечать безпеку учасникам огляду та запобігатимуть загрози життю та здоров'ю учасників цієї слідчої (розшукової) дії. Натомість, учасникам огляду будівель і споруд, які зазнали артилерійських обстрілів та бомбардувань, слід бути особливо обережно у разі знаходження об'єкта в зоні активних бойових дій, адже залишається ризик повторних артилерійських обстрілів і бомбардувань.

Отже, огляд будівель і споруд, які зазнали артилерійських обстрілів або бомбардувань, розпочинається тільки тоді, коли завершені рятувальні роботи і ліквідовані всі небезпечні фактори.

На початку огляду слід визначити межі території, що підлягає огляду, визначити основні цілі та завдання цієї слідчої (розшукової) дії, та вжити заходів щодо запобігання можливих шкідливих наслідків. Також забезпечуються заходи щодо охорони місця події, вносяться пропозиції щодо складу слідчо-оперативної групи та спеціалістів, яких необхідно залучити до проведення безпосереднього огляду, перевіряється готовність технічних засобів та проводиться інструктаж всіх учасників огляду. Насамперед необхідно встановити очевидців вибуху та інших свідків, які могли б надати необхідну інформацію, а також відомості про обставини події.

Якщо є вірогідність повторних обстрілів і забезпечити безпеку учасникам огляду місця події є неможливим через максимальне наближення до рубежу активних бойових дій, слід застосувати безперервний відеозапис, або квадрокоптер. При цьому, поняті за таких обставин не запрошуються, оскільки це є прямою загрозою для них.

Згідно кримінального процесуального законодавства, обшук та огляд без залучення понятих можна проводити виключно в разі забезпечення їх безпеки, але за таких умов ці процесуальні дії фіксують доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису. За відсутності можливості складання процесуальних документів про хід і результати проведення слідчих (розшукових) дій чи інших процесуальних дій фіксація здійснюється з подальшим складенням відповідного протоколу не пізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення таких слідчих (розшукових) дій чи відповідних процесуальних дій.

Тому, враховуючи дозвіл законодавця, з метою забезпечення безпеки учасників огляду, протокол огляду місця події краще складати у безпечному місці, де немає вірогідності повторних артилерійських обстрілів та бомбардувань.

Для успішного проведення огляду місця будівель і споруд, які зазнали артилерійських обстрілів та бомбардувань, слід заздалегідь продумати перелік техніко-криміналістичних засобів, які необхідні для виявлення, фіксації та вилучення речових доказів, транспортних засобів, пакувальних матеріалів тощо. Також слід продумати

маршрути під'їзду до місця події та шляхи безпечного транспортування учасників огляду та об'єктів, які вилучатимуться з місця події.

Зокрема, слідчий заздалегідь повинен забезпечити:

- спеціалізований транспорт для переміщення СОГ до місця події, перевезення техніко-криміналістичних засобів та техніки, транспортування вилучених речових доказів, в тому числі вибухових пристроїв, речовин та їх уламків, пересувних криміналістичних лабораторій, мобільних ДНК-лабораторій, землерийної та вантажної техніки, мобільних рефрижераторів для переміщення тіл загиблих до моргу, забезпечення їх пальним;

- техніко-криміналістичні засоби, призначені для фото, – відеозйомки, забезпечення аерозйомки за допомогою БПЛА на місці події, технічних засобів збирання інформації про вибухові пристрої, речовини, їх пакування;

- засоби індивідуального захисту (каска, бронежилети, вибухозахисні костюми, захисні костюми, респіратори, маски);

- огорожувальні засоби, вимірювальні засоби, засоби освітлення, рації та інші засоби зв'язку, картографічні матеріали).

Склад СОГ повинен бути із числа слідчих, спеціалістів різного профілю, медиків, оперативних працівників, осіб, які будуть охороняти місце події, здійснювати перевезення, розміщення, харчування.

Ознайомлення зі змістом місця події та виділення його ключових частин, обрання методів проведення огляду, визначення фахівців того профілю діяльності, знання яких можуть знадобитись, котрі до прибуття на місце не могли бути визначені.

Об'єкти обстрілу (бомбардувань) оглядаються з використанням статичної й динамічної стадій. Під час статичної стадії шляхом застосування методу спостереження, уповноважена особа сприймає загальну картину місця події. Під час цього оцінюється стан та ступінь пошкодження споруд, можливості руйнування їх конструкцій, обвалу що може нести загрозу безпеці учасникам слідчо-оперативної групи та стороннім особам. Обрання ключових точок проведення огляду та здійснення фото, відеозапису з використанням відповідних методів орієнтуючої, оглядової зйомки.

Великі за площею території об'єктів можуть оглядатись із використанням таких методів, як «по квадратах». Особливого значення це набуває під час огляду місць масових обстрілів зі значною кількістю жертв, зруйнованих об'єктів. Огляд у даному випадку

проводитиметься окремою групою в межах закріпленого за нею квадрата. Водночас всі групи мають реалізовувати свої дії із дотриманням принципу єдиного керівництва з координацією зусиль, здійснюваною найбільш досвідченим слідчим.

На розсуд слідчого можуть застосовуватись й такі методи, як фронтальний, секторний методи огляду. Їх обрання обумовлено з одного боку необхідністю найбільш ефективного способу пізнання обставин окремо взятого кримінального правопорушення, а також наявними часовими, матеріально-технічними, людськими ресурсами – з іншого.

Застосування ексцентричного чи концентричного методів проведення огляду визначається слідчим з урахуванням можливості визначення центру місця події, яким може виступати зруйнована/пошкоджена будівля з наявними на прилеглий території об'єктами, що мають значення у встановленні обставин вчиненого кримінального правопорушення. Крім того центром можуть виступати трупи людей, або їх частини, що стали жертвами обстрілів.

Вагомого значення має з'ясування місця безпосереднього влучання в будівлю снаряда із визначенням його типу, виду тактико-технічних характеристик та наявних за ступенем пошкодження руйнувань, й слідів на об'єктах, на підставі вивчення яких можливе визначення вектору звідки було здійснено постріл.

Виявлені на місці обстрілу матеріальні об'єкти мають бути належним чином описані в протоколі, зафіксовані в додатках (фото таблиці, схеми, плани тощо) та вилучені для формування доказової бази.

Типовими слідами за фактом кримінального правопорушення кваліфікованого за ст. 438 КК України можуть бути:

- боєприпаси (цілі та їх частини);
- матеріали будівлі та їх частин, зі слідами пошкодження вражаючими елементами;
- внутрішня обстановка зі слідами дії вибухової хвилі та вражаючих елементів, частини боєприпасів;
- тіла загиблих та їх частини зі слідами пошкоджень вражаючих елементів боєприпасів, скла частин конструкції зруйнованої будівлі;
- військова й цивільна техніка, її частини, що використовувалась у вчиненні кримінального правопорушення, боєприпаси, спорядження, карти, планшети, документи, що підтверджуються

особистість (паспорта, військовий квиток, посвідчення офіцера, наказ про відрядження тощо) особисті або награвовані речі, зокрема й коштовності.

Вибух обумовлює формування таких слідів:

- ударної хвилі у вигляді руйнування, деформації об'єктів, перешкод;
- розльоту уламків, фрагментів боеприпаси у вигляді чисельних вм'ятин, отворів, сколів тощо;
- дії високих температур у вигляді деформації конструкцій, оплавлення металів, обвуглення об'єктів;
- хімічних реакцій, що з виділенням відповідних продуктів у вигляді кіптяви, хімічних речовин та їх сполук, ракетного палива, вибухових речовин, мастильних матеріалів і т. ін.

Крім цього, на місці обстрілу може виявлятися лакофарбове покриття, мікросліди, сліди біологічного походження. Вагомого значення у фіксації обстановки обстрілу складають сліди трасологічного походження, а саме:

- транспортних засобів та їх частин (протекторів шин, траків гусениць цивільної та військової техніки);
- людини (пальців рук, ніг, низу взуття);
- сліди інструментів та механізмів (свердлення, розрізу) та ін.

Вилічення виявлених слідів здійснюється вкрай обережно із забезпеченням заходів збереження слідів, за можливості, разом з їх носіями (з об'єктом в якому вони залишились, утворили слід). У вадку неможливості здійснюється фото фіксація з використанням масштабної зйомки, об'ємні сліди у вигляді зліпків можуть вилучатись із застосуванням синтетичних полімерних матеріалів Варто враховувати, що на поверхнях пошкоджених об'єктів можуть виявлятися залишки вибухової речовини, частини вибухових пристроїв, сліди рук, ніг, низу взуття, волосся, кров та ін.

Об'єкти, що підлягають вилученню потребують ретельного й точного опису в протоколі огляду та упакуванню в спеціальні конверти (коробки, пластикові сейф-пакети), що забезпечать транспортування з унеможливленням пошкодження та стороннього доступу до них.

На підставі вивчення матеріальної обстановки місця події спеціалісти можуть висловлювати припущення щодо напрямку і траєкторії польоту снаряду (ракет), розльоту уламків розповсюдження ударної хвилі, оцінки потужності заряду боеприпаси та його типу (виду).

Фіксації підлягають товщина й матеріал зруйнованих/пошкоджених стін об'єкта, наявний ступінь і характер пошкоджень на будівлях чи спорудах, розташованих на відповідній відстані від об'єкту. На підставі цього можуть формуватись обґрунтовані припущення про тип і вид застосованого боєприпасу, маси його бойової частини (в тротиловому еквіваленті). встановити напрямок, з якого був здійснений обстріл. У подальшому отримані дані будуть перевірятись із застосуванням спеціальних досліджень, зокрема й балістичних, допитів свідків, визначенні сектору, та місця здійснення пострілу, визначення причетності відповідних осіб та надання їх діям юридичної оцінки.

Заключний етап огляду полягає у складанні протоколу огляду, додатків до нього (схем, креслень, ілюстративних таблиць), упакування та вилученні виявлених матеріальних об'єктів. У випадку неможливості вилучення об'єктів, що мають значні розміри, вагу, ввіряються під охорону власнику або іншим уповноваженим особам. Ознайомлення всіх учасників зі змістом протоколу огляду та підтвердження відповідності його змісту обстановці кримінального правопорушення, внесення у разі необхідності доповнень. Крім того може бути здійснена оцінка доказового значення сукупності отриманих відомостей, а також необхідності проведення даної дії в більш зручних умовах (погодні, залучення до участі спеціалістів відповідного профілю діяльності, застосування необхідних техніко-криміналістичних засобів).

ЛІТЕРАТУРА

1. Довідник з базових стандартів розслідування для документування міжнародних злочинів в Україні. *Global Rights Complimente*. Травень 2023. 92 с.

2. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України від 07.07.2017 № 575. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1503-12> (дата звернення: 06.07.2023).

3. Інструкція з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 16.02.2018 № 111. Дата оновлення 20.04.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0371-18#n7> (дата звернення: 06.07.2023).

4. Інструкція про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України : наказ МВС від 06.07.2017 № 570. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1503-12> (дата звернення: 06.07.2023).

5. Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів : наказ МВС України, ГПУ, СБУ, ДМС, ДПА від 09.09.1997 № 3/1/2/5/2/2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0054-97> (дата звернення: 06.10.2023).

6. Інструкція про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду (в новій редакції) : наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової адміністрації України, Служби безпеки України, Верховного Суду України, Державної судової адміністрації України від 27.08.2010 № 51/401/649/471/23/125. Дата оновлення 27.08.2010. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0051900-10> (дата звернення: 06.07.2023).

7. Керівництво з базових стандартів розслідування для документування міжнародних злочинів в Україні. *Global Rights Compliant*. Травень 2023. 552 с.

8. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 11.08.2023. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n384> (дата звернення: 24.10.2023).

9. Олешко А. В., Ушатий Ю. М., Черняк О. М. Методичні рекомендації щодо використання відеозапису у досудовому розслідуванні кримінальних проваджень. Київ : Генеральна прокуратура України, 2018. 44 с. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/scientifically_methodical_advice.html?_m=publications&_t=rec&id=185606 (дата звернення: 13.08.2023).

10. Пам'ятка для випускників закладів вищої освіти МВС України з документування злочинів, пов'язаних із збройною агресією РФ проти України : практ. посіб. / кол. авт.-уклад.: О. А. Моргунов, О. М. Музичук, В. В. Романюк та ін. ; упоряд.: В. О. Невядовський ; за заг. ред. В. В. Сокуренька ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 42 с.

11. Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження : постанова Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 № 1104. Дата оновлення: 16.11.2016. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF#n19> (дата звернення: 06.10.2023).

12. Римський Статут Міжнародного Кримінального суду від 01.07.2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 24.08.2023).

13. Стандарти розслідування воєнних злочинів. Незаконне позбавлення волі та катування : методичні рекомендації / М. І. Пашковський та ін. Київ : Офіс Генерального прокурора, 2023. 102 с.

14. Учебний відеофільм «Основи відеозапису слідчих (розшукових) та процесуальних дій». URL: https://www.gp.gov.ua/ua/scientifically_methodical_advice.html?_m=publications&_t=rec&id=185606 (дата звернення: 13.08.2023).

ДОДАТКИ

Додаток № 1

ПРОТОКОЛ огляду місця події (обстрілів)

(дата складання)	Місце проведення	нас. пункт	
		вулиця, №	
		координати	

Слідчий _____
(прізвище, ім'я, по батькові, посада)

керуючись ст. ст. 104-107, 223, 237 та 238 (в разі здійснення одночасно огляду трупа) КПК України з застосуванням

(особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, їхні характеристики та носіїв інформації, які застосовуються, умови і порядок їх використання)

о «___» годині «___» хвилин розпочав огляд місця нападу (обстрілу) на цивільне населення (далі – місце події) за участю спеціалістів:

(ПІБ, посада)	

ПОНЯТИХ:

1. ПІБ, місце проживання	
2. ПІБ, місце проживання	

в присутності:

1. ПІБ, місце проживання	
2. ПІБ, місце проживання	

Усім вказаним особам роз'яснено право робити зауваження і доповнення, що зазначаються у протоколі. Понятим повідомлено, що їх запрошено для засвідчення змісту та результатів огляду місця події. Крім того, особа, яку залучають до проведення процесуальних дій під час досудового розслідування як понятого або яка стала очевидцем таких дій, зобов'язана на вимогу слідчого, прокурора не розголошувати відомості про проведену процесуальну дію. Експерту роз'яснено його права й обов'язки, передбачені ст. 69 КПК України, а спеціалісту – ст. 71 КПК України.

Напрямок проведення огляду:

від вулиці, площі	до вулиці, площі

Огляд проводився за таких погодних умов:

ясно, сонячно, похмуро, туман, (вписати потрібне)	без опадів, дощ, снігопад	t повітря (градусів)

Орієнтири для проведення вимірів:

у повздовжній проєкції	у поперечній проєкції

ОГЛЯДОМ УСТАНОВЛЕНО:

(вказати, чи змінювалася обстановка на місці події до початку огляду)

1. Місце події розташовано:

Вулиця, перехрестя, житлова зона, під'їзна дорога, будинок (номер), координати та їхнє розташування відповідно до сторін світу	

2. Наявність або відсутність на місці події воронки та їхні параметри:

Діаметр, глибина, матеріал, на якому утворилася воронка (ґрунт, асфальт, залізобетон, деревина тощо), її точні військові координати, вигляд схилу воронки, координати та їхнє розташування відповідно до сторін світу	

3. Масштаб руйнування із зазначенням адрес об'єктів:

Об'єкт, характер руйнувань, інші важливі деталі, знайдені на місці події (руйнування скла у вікнах будівель (повне чи часткове) та відстані цих вікон від місця вибуху; сліди вибуху на предметах (наявність кіптяви, характер та інтенсивність її розподілу тощо), координати та їхнє розташування відповідно до сторін світу	

4. Виявлені об'єкти вибухового призначення та їхні залишки:

Міни, снаряди, ракети (із зазначенням їхніх розташування, довжини, діаметру, куту нахилу в об'єкті зіткнення, координати та їхнє розташування відповідно до сторін світу, інше	

5. Наявність втрат серед мирного населення (загиблі та поранені):

<p>1. Стать, вік, зріст, поза (одяг і взуття: колір, особливості, маркування).</p> <p>2. Установчі відомості (в разі виявлення документів).</p> <p>3. Видимі тілесні ушкодження (відсутність кінцівок, частин тіла, їхнє неприродне положення).</p> <p>4. Координати та їхнє розташування відповідно до сторін світу.</p> <p>5. Інші сліди</p>	

ВИСНОВКИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ОБСТЕЖЕННЯ МІСЦЯ ПОДІЇ:

Дата та час обстрілу	
Напрямок, у якому здійснено	
Відстань, з якої здійснено	
Озброєння, яке використовувалося	
Види бойових снарядів, калібр	
Кількість використаних снарядів	

Додатки до протоколу:

Спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів, письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні огляду, аудіо -, відеозапис, ілюстративні та фототаблиці, схема обстрілу, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали	

Спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу

Заяви та зауваження:

ПІБ	Зміст заяви чи зауваження

Якщо особа, яка брала участь у проведенні огляду, відмовилася підписати протокол, про це зазначається у протоколі. Такій особі надається право дати письмові пояснення щодо причин відмови від підписання, які заносяться до протоколу. Факт відмови особи від підписання протоколу, а також факт надання письмових пояснень особи щодо причин такої відмови засвідчується підписом її захисника (законного представника), а в разі його відсутності – понятих.

О «___» годині «___» хвилин __._____ 2022 року огляд місця події завершено.

Зі змістом **протоколу** ознайомлені:
спеціалісти :

поняті:

присутні:

Старший слідчий СУ
ГУНП в _____ області
_____ поліції

Ім'я ПРІЗВИЩЕ

НОТАТКИ

НОТАТКИ

Навчально-методичне видання

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Методичні рекомендації

Редактор, оригінал-макет, дизайн	<i>Самотуга А. В.</i>
Технічний редактор	<i>Гринюк О. С.</i>
Дизайн обкладинки	<i>Юдашкіна А. С.</i>
Верстання	<i>Семенченко Ю. С.</i>

ЮРИДИКА
ВИДАВНИЦТВО

Підписано до друку 20.11.2023 р. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Minion Pro. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 2,33. Наклад 300. Замовлення № 024/0324.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Тел.: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@juridica.od.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7653 від 18.08.2022 р.